

УДК 94 (477)

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ТА РОЗВИТОК І ГЕНЕАЛОГІЯ ОУН (1891–2005 рр.)

Олександр СИЧ

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
кафедра публічного управління та адміністрування, e-mail: Sych.Oleksandr@rada.gov.ua*

У статті автор аналізує організаційні витoki українського націоналізму, процес формування ОУН, її вплив на національно-визвольну боротьбу 40–50-х років ХХ ст., еміграційний період історії та відновлення діяльності в незалежній Україні. При цьому, акцентуючи увагу на внутрішніх дискусіях та створенні самостійних формацій ОУН, вибудовує генеалогію споріднених до неї сучасних націоналістичних організацій.

Ключові слова: український організований націоналізм, ОУН, ОУН-мельниківська, ОУН-бандерівська, ОУН-закордоном, ОУН (в Україні), генеалогія ОУН.

В сучасній українській політиці вагомо присутній фактор українського націоналізму. Після довгого періоду домінування ворожих до націоналізму стереотипів советської пропаганди та кризового стану самого націоналістичного руху в другій декаді 2000-х відбувся сплеск його активності. Спочатку у 2010–2012 рр. на місцевих та парламентських виборах феноменальний успіх здобула націоналістична партія Всеукраїнське об'єднання (ВО) “Свобода”, а потім Революція Гідності та російсько-українська війна спонукали до масового поширення в українському суспільстві націозахисних настроїв, націоналістичних ідей та розширення спектра націоналістичних і таких, що апелюють до націоналізму, політичних структур. Більшість із них у своїй риторичі та програмно-ідеологічних документах активно використовують історію національно-визвольної боротьби та організаційно й світоглядно прив'язують себе до Організації українських націоналістів (ОУН).

Цей фактор спонукає до глибшого дослідження організаційних витоків українського націоналізму та генеалогії ОУН, яка здійснила вагомий вплив на українську історію ХХ ст., а її традиційні формації не тільки і сьогодні присутні в українському суспільно-політичному процесі, а й брали активну участь у формуванні сучасного громадянського суспільства України.

З цього випливає актуальність дослідження. Відповідно, його об'єктом у цій статті є український націоналізм, а предметом – історія та генеалогія ОУН.

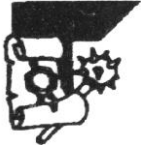
В сучасній історичній науці не бракує досліджень з історії українського націоналізму. Класикою історіографії націоналістичного руху залишається праця П. Мірчука. Особливо цінним є її українське перевидання 2007 р., збагачене сучасним науковим апаратом¹. Серед сучасних досліджень вирізняється колективна монографія “Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія”². На увагу також заслуговують праці О. Багана, Д. Веденєєва і Г. Биструхіна, В. В'ятровича, В. Даниленка, О. Дарованця, Я. Дашкевича, Г. Дем'яна, Г. Касьянова, А. Кентія, Ю. Киричука, В. Косика, С. Кульчицького, О. Лисенка, М. Михальченка, В. Муравського, І. Патриляка, М. Посівнича, А. Русначенка.

У той же час в сучасних історичних та політологічних дослідженнях, присвячених українському націоналізмові, ще недостатньо розкрита тема генезису різних формацій колись єдиної ОУН, особливо їх еміграційного періоду, та їхнього становлення в сучасній Україні. Серед інших можна відзначити дослідження В. Кулика, В. Панченка, кандидатську дисертацію Е. Андрущенко, у якій, в тому числі, подано і розгорнутий аналіз історіографії проблеми³. Добрим науковим

¹ Петро. Мірчук, *Нарис історії ОУН. 1920–1939. Видання третє, доповнене.* (Київ: Українська видавнича спілка, 2007).

² Володимир Дзьобак, Ігор Ільюшин, Георгій Касьянов, Анатолій Кентій, *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія.* (Київ: Наукова думка, 2005).

³ Едуард Андрущенко. “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”. Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015.

майданчиком для активізації таких досліджень стала постійно діюча наукова конференція “Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави”. У її рамках появились наукові статті В. Бусленка, В. Труша, В. Рога, М. Молочка, Б. Паски. Ряд праць на теми історії та сучасного розвитку українського націоналізму опублікував і автор.

Завданням цієї статті є конспективний огляд витоків українського націоналістичного руху, становлення ОУН, її поділу на різні течії, їх подальшої генеалогії та становлення в сучасній Україні.

Дослідники націоналізму й самі учасники українського націоналістичного руху ХХ ст. розрізняли два його різновиди – стихійний та організований⁴.

Стихійний націоналізм є виявом імпульсу національної спільноти чи її окремих членів до самозбереження та захисту перед небезпекою. Отож у його проявах переважає рефлекс, а не організована й усвідомлена дія. Доба стихійного націоналізму є найдовшою в історії України. Її найяскравішими проявами були самоорганізація та захист українців у моменти нападу татарських та інших степових орд, численні гайдамацькі повстання, селянські заворушення проти різноманітних загарбників української землі тощо.

Організований націоналізм від стихійного відрізняється тим, що в його основі лежать не тільки елементарні начала організованості, а й політичне осмислення доцільності та методів захисту інтересів своєї нації. Будь-яка націоналістична структура не тільки імпульсивно реагує на поточні антинаціональні прояви, але й свідомо керується принципами націоналістичного сітогляду, виробляє програмні перспективи розвитку нації та відповідно до них здійснює тактику політичної боротьби.

Початки українського організованого націоналізму відносять до 1891 р., коли в Полтаві було засновано першу націоналістичну організацію під назвою Братство Тарасівців. До числа засновників входив і М. Міхновський. У 1893 р. організація була викрита царською жандармерією, а її члени арештовані. Наступною спробою було створення 1900 р. у Харкові Революційної Української Партії (РУП). За свою програму вона прийняла написаний М. Міхновським маніфест “Самостійна Україна”. З часом РУП розділилася на ряд партій. Націоналістичною із них залишалася Українська Народна Партія (УНП), для якої М. Міхновський написав “Десять заповідей”⁵.

Публіцистична діяльність М. Міхновського стала тою межею, від якої український національний рух з культурницького переріс у політичний. У час, коли вершиною політичного проектування долі України був її автономний статус у складі Росії, він перший виголосив і юридично та історично обґрунтував право України на власну державність. Над його ідеями глузували в тісних українських інтелектуальних та суспільно-політичних колах. Але коли ідея самостійності зреалізувалася у формі Української Народної Республіки (УНР), то саме вони її очолили, відправивши М. Міхновського на румунський фронт, аби “не заважав їм розбудувати державу”. Доля М. Міхновського символічно започаткувала тенденцію, яка від того часу переслідує весь український націоналістичний рух – організований націоналізм веде боротьбу за Українську державу, але після досягнення цілі її очолюють політичні противники, які самих націоналістів відсувають від державної влади⁶.

Після поразки Перших визвольних змагань осередки українського організованого націоналізму активізуються в Галичині, де складаються відносно сприятливі умови для його існування. В 1920 р. під проводом полковника Є. Коновальця постала Українська військова організація (УВО). На той час Західна Україна тимчасово перебувала у складі Польщі. УВО стала на чолі національного руху і методами підпільної збройної боротьби намагалася доказати міжнародній спільноті, що українці не погоджуються з існуючим станом та вимагають утворення власної держави. Свої структури УВО мала і в підсоветській Україні. Однак в 1923 р. Рада послів Антанти ухвалила остаточне рішення про передачу Західної України до складу Польщі і

⁴ Степан Ленкавський, *Український націоналізм, Твори. Том 1, за редакцією О. Сича*. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002), 49.

⁵ *Ibid.*, 56–57

⁶ Олександр Сич. *В уряді камікадзе*. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016), 94–109.

після цього український національний рух розділився на три складові: націоналістичну, пологофільську та советофільську⁷.

Окрім УВО в цей час виникає ряд націоналістичних організацій у Західній Україні та за кордоном. Зокрема, в Галичині навколо керованого Д. Донцовим часопису “Заграва” в 1924 р. утворюється Українська Партія Національної Роботи (УПНР). Вона виявилася мертвородиним дитям українського націоналістичного руху і дещо пізніше влилася в легальне Українське Національно-Демократичне Об’єднання (УНДО), яке проводило угодовську щодо польського уряду політику. В цей же період серед студентів Українського таємного університету у Львові утворюється Група української державницької молоді (ГУДМ), а серед гімназистів – Організація вищих клас українських гімназій (ОВКУГ). Обидві вони діють під спрямованим впливом УВО і в 1926 р. з її ініціативи об’єднуються у Спілку української націоналістичної молоді (СУНМ)⁸.

В той же час за кордоном у 1922 р. в Чехословаччині емігранти-галичани організувалися в Групу української національної молоді (ГУНМ). Її центральний керівний орган знаходився в Празі і видавав журнал “Національна Думка”. Натомість у середовищі наддніпрянської еміграції у 1925 р. відбувається злиття організацій Українського національного об’єднання, Союзу українських фашистів та Союзу визволення України у Легію українських націоналістів (ЛУН). На її чолі став полковник армії УНР М. Сціборський, керівний орган знаходився у Празі, організація видавала журнал “Державна Нація”⁹.

Знаковою подією для націоналістичного руху стала поява у 1926 р. фундаментальної праці Д. Донцова “Націоналізм”. Його значення в ідеології та історії націоналістичного руху полягає в тому, що Д. Донцов скристалізував ті ідеї, які витали в українському суспільно-інтелектуальному просторі, заклав системні основи ідеології українського націоналізму й остаточно запропонував для його позначення назву “націоналізм”. До того часу сам термін “націоналізм” був рідко вживаним в Україні, а до його актуалізації спричинився агресивний наступ більшовицького інтернаціоналізму, який у самих основах заперечував існування нації.

До кінця 20-х років ХХ ст. у розвитку націоналістичного руху назріла стадія, коли він вже не вмщувався у витворені організаційні рамки. З одного боку, УВО потребувала під свою підпільно-бойову діяльність підвести ідеологічно-програмний фундамент. А з іншого – розвиток ідеології українського націоналізму досягнув такого етапу, що на її базі і для реалізації її положень повинна була постати самостійна політична сила. Вона вже не вмщувалася в прокрустове ложе ні легальних українських угодовських партій, ні розрізнених націоналістичних гуртків.

З ініціативи Є. Коновальця 3–7 листопада 1927 р. у Берліні відбулася I конференція українських націоналістів, в якій брали участь представники УВО, СУНМ, ГУНМ та ЛУН. На Конференції було прийнято рішення вести спільну політику щодо злиття всіх названих організацій в єдину націоналістичну структуру. Для підготовки установчого конгресу створено Провід українських націоналістів (ПУН) та засновано друкований ідеологічний орган – журнал “Розбудова Нації”¹⁰.

Однак з реальним втіленням такого рішення виникли труднощі. Перш за все в Галичині ряд провідних членів УВО, які перебували в легальних політичних партіях, не бажали втрачати можливості подальшої участі в них. А тому вони бачили майбутню об’єднану націоналістичну організацію не як самостійну силу, а як допоміжний фактор дії для легальних українських партій. Зокрема ряд старих “увістів”, що належали до УНДО, намагалися радикальну молодіжну СУНМ, яка пізніше стала основою революційного крила ОУН, перевести зі сфери підпільно-революційної діяльності та підпорядкувати легальній УНДО¹¹.

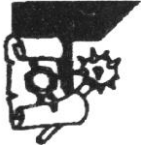
⁷ Петро Мірчук. *Нарис історії ОУН. 1920–1939. Видання третє, доповнене.* (Київ: Українська видавнича спілка, 2007), 18–21.

⁸ Ibid., 43–54.

⁹ Ibid., 54–61.

¹⁰ Ibid., 65–68.

¹¹ Степан Ленкавський, *Український націоналізм Твори. Том 1, за редакцією О. Сича.* (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002), 204–206.

З метою подолання розбіжностей 8–9 квітня 1928 р. відбулася II конференція українських націоналістів. Вона підтвердила попередньо вироблені рішення, зобов'язала членів усіх націоналістичних організацій визначитися зі своєю партійною належністю і чітко вказала, що майбутня Організація українських націоналістів (ОУН) буде цілком незалежною політичною силою¹².

Установчий конгрес українських націоналістів відбувався у Відні з 28 січня по 3 лютого 1929 р.¹³ Його учасниками було 28 делегатів та двоє гостей. Вони представляли названі вище організації – УВО, СУНМ, ГУНМ, ЛУН. Окрім них представлено було ще одну нову організацію, створену 1928 р. у Німеччині – Союз українських націоналістів (СУН)¹⁴. Характерно, що всі делегати були з еміграції і тільки 4 представляли осередки СУНМ та УВО з українських земель – С. Ленкавський, С. Охримович, Я. Барановський та Є. Зиблікевич¹⁵.

Конгрес був настільки ґрунтовно підготовлений, що нагадував науковий симпозіум. На нього було подано 40 рефератів, з яких відчитано та ґрунтовно продискутовано тільки 12 і в результаті вироблено ідеологічні, програмні та статутні основи ОУН. В останній день Конгресу 28 делегатів прийняли присягу і стали першими її членами¹⁶.

Створення та активна діяльність ОУН викликали активне несприйняття з боку легальних політичних партій. На адресу ОУН посипалися звинувачення в тому, що вона є провокаційною силою та діє на користь іноземних держав і розвідок. До слова кажучи, аналогічні звинувачення в бік правих політичних сил характерні для всіх країн Європи, зокрема і для політичного процесу в сучасній Україні. На це влучно вказує у своєму дисертаційному дослідженні Е. Андрищенко. Орієнтуючись на свої центри впливу, українські легальні партії повторювали сфабриковані у Москві та Варшаві звинувачення: советофільські – що ОУН створена німцями і діє проти СРСР на користь Німеччини, полонофільські – що вона створена советською державою і діє проти Польщі¹⁷.

До того ж, в ідеологічному плані ОУН не стала пристосовуватися до домінуючої у світі лівої ідеологічної доктрини, а пішла проти течії, чим швидко стала помітною в суспільному житті, здобула популярність та авторитет.

1938 року в Роттердамі (Голландія) советський агент П. Судоплатов, підклавши бомбу, підступно ліквідував Провідника ОУН Є. Коновальця. Удар був добре прорахованим, бо Провідник був цементуючою фігурою ОУН, яка об'єднала достатньо різні за духом і кадровим потенціалом організації. Це сталося напередодні Другої світової війни і спричинило у провідних колах ОУН конфлікт. У його основу лягло різне бачення тактики політичних дій в умовах війни, а посилював він персональними непорозуміннями. В результаті витворилося дві організації з однаковою назвою, що їх популярно розрізняли за іменами провідників – ОУН-бандерівська (ОУН-б) та ОУН-мельниківська (ОУН-м). Принагідно слід зазначити, що представники ОУН-м не згодні з таким визначенням і принципово вживають аббревіатуру “ОУН”, наголошуючи, що залишаються єдиною і “справжньою” ОУН¹⁸.

З початком Другої світової війни в міжнародній політиці активно стала розіграватися т. зв. “українська карта”. Керівництво нацистської Німеччини навіть розглядало різні варіанти

¹² Едуард Андрищенко, “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”. Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015, 73–74.

¹³ Петро Мірчук, *Нарис історії ОУН. 1920–1939. Видання третє, доповнене*. (Київ: Українська видавнича спілка, 2007), 74–86.

¹⁴ Володимир Муравський, “Передмова”, у *Конгрес українських націоналістів 1929 р. Документи і матеріали*. В. Муравський; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка; Центр досліджень визвольного руху. (Львів, 2006), 7.

¹⁵ Степан Ленкавський, *Український націоналізм. Твори. Том 1, за редакцією О. Сича*. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002), 206.

¹⁶ Петро Мірчук, *Нарис історії ОУН. 1920–1939. Видання третє, доповнене*. (Київ: Українська видавнича спілка, 2007), 74–86.

¹⁷ *Ibid.*, 90–93.

¹⁸ Степан Ленкавський, *Український націоналізм. Твори. Том 1, за редакцією О. Сича*. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002), 250–258.

створення Української держави. Використовуючи цей фактор, обидві ОУН ужили заходів до створення власних військових підрозділів¹⁹.

Перед початком німецько-польської війни в рамках німецької армії з українських націоналістів був створений допоміжний підрозділ *Bergbauernhilfe*, знаний в історії як “батальйон Сушка” (його командир – член ПУН полковник Роман Сушко). Він так і не був залучений до бойових дій, а після завершення німецько-польської війни розформований²⁰.

Перед початком війни між нацистською Німеччиною та більшовицьким СРСР ОУН-б, використовуючи контакти з командуванням німецької армії, домоглася створення двох батальйонів “Ролянд” та “Нахтігаль” загальною чисельністю приблизно 600 бійців. Після проголошення 30 червня 1941 р. у Львові Акта відновлення української державності вони були розформовані німецьким командуванням і значна частина їхнього складу увійшла до Української повстанської армії (УПА)²¹.

Водночас ОУН-мельниківська зуміла організувати Буковинський курінь. Він прибув до Києва і його учасники активно включилися в розбудову тамтешнього національного життя. Однак за чітку проукраїнську спрямованість члени Буковинського куреня наприкінці 1941 р. були піддані німецькою владою арештам та ліквідації²².

Протягом 1941–1942 рр. обома частинами ОУН були сформовані повстанські підрозділи. Ще в серпні 1941 р. Т. Боровець, який оголосив себе головним отаманом України та ідейним спадкоємцем С. Петлюри, також створив повстанську формуцію “Поліська Січ”, що нараховувала 2–3 тис. бійців²³.

В 1943 р. чисельніші повстанські підрозділи ОУН-б роззброїли та інкорпоровали більшість конкурентних підрозділів²⁴. Головним командиром УПА став Р. Шухевич. В момент найбільшого піднесення вона досягала чисельності 100 тис. бійців, а загалом через її ряди пройшло близько 300 тис. Останній бій останнього підрозділу УПА датований 1960 р. і відбувся на Тернопіллі.

1943 року з ініціативи ОУН-м німецьке командування дозволило створити з галицьких добровольців дивізію “Галичина” загальною чисельністю до 18 тис. У 1944 р. у бою під Бродами вона була розгромлена, її залишки відведені на Захід, а значна частина бійців поповнила ряди УПА²⁵.

Перед завершенням Другої світової війни у 1945 р. за спільним погодженням з А. Мельником та С. Бандерою розпочався процес створення Української національної армії (УНА). Реорганізована дивізія “Галичина” була перейменована в 1-шу дивізію УНА, а два полки 2-ї дивізії так і залишилися в зародку. Перед закінченням війни 1-ша дивізія УНА здалася в полон союзникам антигітлерівської коаліції та була інтернована до Італії²⁶.

¹⁹ Володимир Косик, *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*. (Париж, Нью-Йорк, Львів: Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові, 1993), 72–81.

²⁰ *Ibid.*, 73; Андрій Боляновський, *Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945)*. (Львів, 2003), 20–41.

²¹ Володимир Косик, *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*. (Париж, Нью-Йорк, Львів: Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові, 1993), 146–155; Андрій Боляновський, *Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945)*. (Львів, 2003), 41–74; Володимир Косик, *Правда історії. Роки окупації України 1939–1944, (Збірник статей)*. (Київ: Українська видавнича спілка, 2008), 90–116.

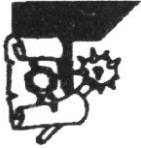
²² Василь Шипинський, “Український націоналізм на Буковині”, у *ОУН 1929–1954*. (Париж, 1955), 220; Володимир Косик, *Правда історії. Роки окупації України 1939–1944 (Збірник статей)*. (Київ: Українська видавнича спілка, 2008), 99–116.

²³ Володимир Дзьобак, Ігор Ільюшин, Георгій Касьянов, Анатолій Кентій, *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія*. (Київ: Наукова думка, 2005), 118–154

²⁴ *Ibid.*, 152–154; Лев Шанковський, “Українська повстанча армія”, у *Історія українського війська. Друге доповнене видання*. (Київ: Панорама, 1991): 29–30.

²⁵ Андрій Боляновський, *Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945)*. (Львів, 2003), 340–399.

²⁶ *Ibid.*, 486–511.

Після завершення Другої світової війни обидві ОУН продовжували свою діяльність на еміграції. ОУН-м в організаційній розбудові опиралася на стару мережу, а ОУН-б довелося її створювати практично з нуля спочатку у форматі Закордонних частин (ЗЧ) ОУН, а з 1968 р. – уже цілісної ОУН-б²⁷.

Обидві формації ОУН намагалися тримати контакт зі своїми підпільними осередками в Україні. Для цього в структурі ОУН-б було створено спеціальну Референтуру крайових зв'язків (К-З), а в ОУН-мельниківській існував подібний відділ – “одинка”²⁸.

В 1953 р. на еміграції стосовно ОУН-б було застосовано майстерно сплановану провокацію советських спецслужб. В цей час в організації відбувалася внутрішня дискусія, виникла опозиція, а отже створився придатний ґрунт для реалізації провокації. В рамках спецоперації опозиційна до С. Бандери група Л. Ребета отримала нібито від підпільного Проводу ОУН в Україні радіограму, в якій йшлося, що він повинен скласти із себе повноваження і передати їх т. зв. “Трійці уповноважених”. У результаті дискусія набрала незворотного характеру і від ОУН-б відкололася група, що назвала себе ОУН-закордоном (ОУН-з), популярно знана як “двійкарі”²⁹.

Така назва походить від того, що на завершальному етапі цієї дискусії 11 лютого 1954 р. двоє зі складу “уповноважених” Л. Ребет та З. Матла поставили перед фактом третього, тобто С. Бандеру, і Провід ЗЧ ОУН, що вони беруть керівництво ЗЧ ОУН на себе. Оскільки ті не визнали правомірності таких дій, то 20 лютого 1954 р. “двійка” оголосила про створення ОУН-закордоном (ОУН-з). За підрахунками С. Мудрика до її складу ввійшло всього 18 членів ОУН-б. Про те, що чисельність цієї організації завжди була нечисельною і не впливовою в українських еміграційних колах стверджували також відомий дослідник політичної історії України І. Лисяк-Рудницький та прихильник антибандерівської опозиції П. Балей. До того ж сама ОУН з пізніше розкололася на оунівців при Закордонному представництві Української головної визвольної ради (ЗП УГВР) та ОУН-з³⁰.

Характерно, що в 1957 р. Л. Ребета, а в 1959 р. С. Бандеру ліквідував один і той же агент КДБ Б. Сташинський³¹.

Стосунки між трьома зазначеними гілками ОУН в еміграції склалися непросто. Після розколу 1939–1949 рр., важкого періоду протистоянь і взаємних звинувачень важко давалася справа налагодження контактів між ЗЧ ОУН та ОУН-м. Початкові спроби робилися ще в перші повоєнні роки, однак реально вони почали налагоджуватися лише з кінця 1947 р. і регулярно тривали до кінця 1950-х, не привівши, проте, до вагомих результатів у справі порозуміння³². Бандерівці продовжували звинувачувати мельниківців у колабораціонізмі, ті бандерівців – у братовбивствах. Проте разом вони були одностайні у критиці “двійкарів”, тавруючи їх як самозванців, опортуністів, ревізіоністів тощо³³.

Успішнішими міжорганізаційні контакти виявилися при підготовці до вшанування пам'яті першого Провідника ОУН Є. Коновальця в 20-ту річницю з дня його загибелі (1958 р.). Для цього провідні діячі всіх трьох формацій ОУН зібралися в Роттердамі, на могилі промовляли С. Бандера і Д. Ребет, а на урочистій академії А. Мельник. Можливо, таке порозуміння

²⁷ Олександр Сич, “Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977)”. (Ph. D. Канд. дис., Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2008), 100, 155.

²⁸ Олександр Сич, “Референтура Підсоветських Справ – аналітичний орган Проводу Закордонних Частин ОУН”, у *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Вип. 1 (2006): 38–47.

²⁹ Олександр Сич, “Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977)”. ... 100–116.

³⁰ *Ibid.*, 115.

³¹ *Московські вбивці Бандери перед судом. Збірка матеріалів, за редакцією Данила Чайковського*. Мюнхен: Українське видавництво, 1965: 327–340

³² Олександр Сич, “Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977)”. ... 152.

³³ Володимир Панченко, “Бандерівці, мельниківці і “двійкарі”. ОУН в Україні протягом 1990-х рр.”. *Історична правда*, дата публікації 21 жовтня 2011, дата перегляду 01 серпня 2017. <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/10/21/59950>.

мало б продовження, однак невдовзі було вбито С. Бандеру, деякий час у діяльності ЗЧ ОУН домінували інші пріоритети і контакти загальмувалися. В середині 1960-х вони знову були відновлені С. Ленкавським, який після смерті С. Бандери став головою ПЗЧ ОУН. Як один зі співзасновників та чільних ідеологів ОУН, він мав однаково високий авторитет серед провідних членів обох організацій. Поступово ці контакти привели до значного зменшення напруження між двома організаціями³⁴.

З проголошенням Незалежності традиційні формації ОУН переносять свою діяльність в Україну. Після VII Великого збору (ВЗ), який проходив осінню 1987 р. у США, її значно активізує ОУН-б. Із цього часу поживавішали зв'язки Проводу ОУН-б з Краєм, створено Тереновий провід в Україні на чолі з відомим політв'язнем З. Красівським, до якого ввійшли о. Я. Лесів, П. Дужий, Д. Гусяк, М. Зеленчук, М. Боринський³⁵.

В 1991 р. під час відзначення 50-річчя Акта відновлення Української державності у Львові, в Україну повертається перший із чільних членів ОУН-б С. Стецько – на той час вже голова Проводу, обраного на VIII ВЗ, що відбувався в липні 1991 р. за кордоном³⁶. До речі, у своєму дисертаційному дослідженні Е. Андрущенко помилково стверджує, що цей ВЗ був останнім, які відбувалися за кордоном³⁷. Насправді, X ВЗ ОУН-б також відбувався за кордоном. Причиною цього було, очевидно, загострення стосунків із (ГСПО) “Тризуб” ім. С. Бандери. На це, зокрема, вказує один із чільних її діячів І. Сута) і вперше за участі делегатів з України³⁸. У своїй діяльності вона відзначалася вольовими діями, часто не погоджуючи свої принципові рішення з Проводом ОУН-б. Ось і тепер одним із перших її кроків став розпуск Теренового проводу ОУН-б в Україні та створення Крайової езекутиви (КЕ), яку вона ж і очолила. До її складу у ролі заступника ввійшов Р. Зварич, а членами стали М. Зеленчук, Д. Гусяк та ряд інших³⁹.

В той же час ОУН-б продовжує свою діяльність в Україні в нелегальному статусі, діючи в різних галузях суспільного життя через створені т. зв. “фасадні” структури – політичну партію Конгрес українських націоналістів (КУН), парамілітарну структуру Громадська спортивно-патріотична організація (ГСПО) “Тризуб” ім. С. Бандери, інші громадські організації: Всеукраїнське Братство ОУН-УПА, Всеукраїнська ліга українських жінок, Наукове товариство ім. М. Міхновського, Педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, молодіжні організації – створена в еміграції й перенесена на український ґрунт Спілка Української Молоді (СУМ) та пізніше створений із молодіжного крила КУН-у Молодіжний Націоналістичний Конгрес (МНК). Через різні обставини з 2001 р. головною з них стає Міжнародна благодійна установа “Центр національного відродження (МБУ ЦНВ) ім. С. Бандери”⁴⁰.

³⁴ Олександр Сич, “Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977)”. ... 152.

³⁵ Сьомий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН), Матеріяли і постанови. Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1988: 10; Микола Матвіїський. “ОУН в Україні 1990–2005: підсумки розбудови організаційної структури” в *Формат дії ОУН в умовах сучасного українського суспільства. Матеріяли конференції. Делятин, 18–19 листопада 2006 р.* (Івано-Франківськ, 2006): 7.

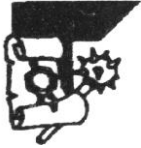
³⁶ Восьмий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріяли і постанови. Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1991: 5–8.

³⁷ Едуард Андрущенко, “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”. Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015, 57.

³⁸ Іван Сута, “Розвиток націоналістичного руху на сучасному етапі”. *Бандерівець*, дата публікації 21 листопада 2012 р., дата перегляду 04 серпня 2017 р. <http://banderivets.org.ua/rozvytok-natsionalistychnoho-ruhu-na-suchasnomu-etapi.html>.

³⁹ Микола Матвіїський, “ОУН в Україні 1990–2005: підсумки розбудови організаційної структури” в *Формат дії ОУН в умовах сучасного українського суспільства. Матеріяли конференції. Делятин, 18–19 листопада 2006 р.* (Івано-Франківськ, 2006): 8.

⁴⁰ Олександр Сич, “Історичний розвиток українського організованого націоналізму”, в *Основи націоналізму. Курс I*. Івано-Франківськ: Інститут політичної освіти ВО “Свобода”, 2008: 52; Міжнародна благодійна установа “Центр національного відродження ім. Степана Бандери”, у *Націоналізм і глобалізм у розвитку національних економік: світова та вітчизняна практика. Матеріяли наукової конференції. Дніпропетровськ, 25–26 травня 2007, Наук. ред. О. М. Сич*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007: 141–145.

ОУН-м також здійснює кроки щодо перенесення своєї діяльності в Україну. Зокрема для її активізації в 1990 р. в Україну прибуває один із чільних членів П. Дорожинський. Ефективним політичним кроком стала передача у серпні 1992 р. головою ОУН-м, який із 1989 р. одночасно був і Президентом УНР в екзилі, М. Плав'юком клейнодів УНР Президентіві України Л. Кравчуку. Водночас, на відміну від ОУН-б, вона легалізовує свою діяльність і в 1993 р. реєструється як громадська організація⁴¹

В 2005 р. ОУН-м також зазнає розколу. Від неї відійшла група під керівництвом П. Дорожинського, яка назвала себе ОУН-державниками (ОУН-д). За повідомленнями засобів масової інформації 6 серпня 2005 р. в Києві відбулися установчі збори “міжнародного Об'єднання Українських Націоналістів (державників)”, у яких взяли участь “200 представників з усіх регіонів України та делегації з Канади, Німеччини, Бельгії, Румунії, Литви, Франції, Великої Британії, Росії”. На прес-конференції для засобів масової інформації у серпні 2005 р. П. Дорожинський, який і очолив новостворену організацію, заявив, що головним завданням ОУН(д) є “об'єднання націоналістичних та національно-демократичних сил”, а співпраця будуватиметься в першу чергу з ОУН (в Україні) та КУН⁴².

Натомість ОУН-з фактично відмовилася від розгортання активної діяльності в Україні, надалі зосередившись на культурно-просвітницькій праці в країнах перебування української діаспори. Нерідко її представники Т. Гунчак та А. Камінський виступали з лекціями в українських університетах. Одним із небагатьох проявів суспільно-громадської діяльності ОУН-з в Україні стало продовження з 1991 р. видання у Києві часопису популярного еміграційного часопису “Сучасність”, співредакторами якого були Т. Гунчак та І. Дзюба⁴³.

У результаті перипетій, пов'язаних із політикою С. Стецько щодо вибору інструментів легальної політичної дії ОУН-б в Україні, у 1993 р. виникло угруповання, що назвало себе партією ОУН в Україні (ОУНвУ). Насправді, жодного стосунку до оунівської генеалогії воно не має. Ініціатором його створення був відомий політв'язень І. Кандиба, який виступав з ідеєю легалізації ОУН. Деякий час він мав контакти з ОУН-б, але ніколи не був її членом. Після його смерті, а особливо після приходу в ОУНвУ Р. Козака, воно явно починає виконувати замовні ролі в політичних сценаріях⁴⁴.

Таким чином, історія українського організованого націоналізму сягає своїми витокami кінця XIX ст. і світоглядно та організаційно він закорінений у Наддніпрянській Україні. Із завершенням Перших визвольних змагань в Галичині склалися відносно сприятливі умови для розвитку українського націоналізму. У 1929 р. ряд розрізнених націоналістичних організацій об'єднуються в єдину ОУН. Вона виступила організатором національно-визвольної боротьби 40–50-х років XX ст. і справила вагомий вплив на перебіг української історії.

Під дією різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів ОУН у 1939–1940 рр. зазнала розколу і розділилася на дві самостійні організації, популярно розрізнявані за іменами своїх лідерів як ОУН-м та ОУН-б.

⁴¹ Едуард Андрущенко. “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”, Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015: 44; D-2. “Наш погляд на факт утворення ОУН(д)”, у *Інформатор (ОУН-б)*, № 1 (2005): 1–4.

⁴² D-2. “Наш погляд на факт утворення ОУН(д)”, у *Інформатор (ОУН-б)*, № 1 (2005): 1–4.

⁴³ Едуард Андрущенко, “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”, Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015: 44; Володимир Панченко. “Бандерівці”, “мельниківці” і “двійкарі”. ОУН в Україні протягом 1990-х рр.”. *Історична правда*, дата публікації 21 жовтня 2011, дата перегляду 01 серпня 2017. <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/10/21/59950>.

⁴⁴ Едуард Андрущенко, “Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)”, Канд. дис., Запорізький національний університет, 2015: 48; Іван Сута, “Розвиток націоналістичного руху на сучасному етапі”, *Бандерівець*, дата публікації 21 листопада 2012 р., дата перегляду 04 серпня 2017 р. <http://banderivets.org.ua/rozvytok-natsionalistychnogo-ruhu-na-suchasnomu-etapi.html>: 8.

Своєю чергою, ОУН-б в еміграції, діючи у форматі ЗЧ ОУН, зазнала чергової провокації советських спецорганів і від неї відійшла група осіб, які створили ОУН-з. Пізніше ця організація розширювалася між двома еміграційними центрами впливу – ОУН-з та УГВР.

Легалізувавши свою діяльність у незалежній Україні як громадська організація, ОУН-м у 2005 р. зазнала внутрішньої кризи і в результаті від неї відійшла частина членів на чолі з П. Дорожинським, яка утворила ОУН-д. ОУН-б не легалізувала своєї діяльності в Україні, а натомість діяла через мережу т. зв. “фасадних” структур, основною з яких від 2001 р. є МБУ ЦНВ ім. С. Бандери. Натомість ОУН-з не здійснювала дій щодо своєї організаційної присутності в Україні. Жодного стосунку до оунівської генеалогії не має ОУНВУ, створена 1993 р.

Тема, розкрита у цій статті, дає перспективу подальшого дослідження впливу різних фракцій ОУН на формування сучасного націоналістичного руху в Україні.

ORIGINS OF THE UKRAINIAN NATIONALISM, OUN DEVELOPMENT AND GENEALOGY (1891–2005).

Oleksandr SYCH

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Public Administration,
15, Carpathian Street, 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Summary

In the article the author analyzes the organizational origins of the Ukrainian nationalism, the formation process of the Organization of Ukrainian Nationalists, its influence on the national liberation struggle in 40–50-ies of XX century, the emigration period in the history of the activities and the activity resumption in the independent Ukraine.

The author states that the first manifestations of the Ukrainian organized nationalism appeared in the late XIX – early XX century on Dnieper Ukraine (Naddniproshchyna). However, after the Ukrainian War of Independence the best conditions for the development of the Ukrainian nationalism were in Halychyna (Galicia). A number of the nationalist organizations arose here and in emigration (Czechoslovakia, Germany) in the 20's of the XX century. In 1929 they united into OUN, which became the organizer of the national liberation struggle in the 40-50-ies of the XX century.

In the course of the analysis, the author focuses on the internal discussions, creation of OUN independent formations, and builds the genealogy of the national organizations related to the primary OUN. Thus, in 1939-1940 it was divided into two organizations – the OUN-M (OUN-Melnyk's) and the OUN-B (OUN-Bandera's). During the Second World War, both OUNs succeeded in creating a number of military formations. The most famous of them was the Ukrainian Insurgent Army (UPA). In the postwar period, they continued their activities in exile. During this period, a group of members left the OUN-B and created OUN-overseas.

With the proclamation of Independence, both OUNs transfer their activities to Ukraine. OUN-M is registered as a civil organization. In 2005 a group of members left OUN-M and created the OUN-“statesmen's”. The OUN-B has not been legalized in Ukraine and has acts through its “facade” structures. In 1993 there was another OUN registered (in Ukraine), which is not related to the genealogy of the OUN.

Keywords: *Ukrainian organized nationalism, national liberation struggle, military formation, OUN, OUN-M, OUN-B, OUN-overseas, OUN (in Ukraine), OUN genealogy.*

REFERENCES

Andryushchenko, Eduard. “Ukrayins'ki pravoradykal'ni orhanizatsiyi v konteksti suspil'no-politychnykh protsesiv (kinets' 1980-kh – 2015 rr.)”. Ph. D. diss., Zaporiz'kyy natsional'nyy universytet, 2015. Lenkavs'kyu, Stepan. *Ukrayins'kyy natsionalizm Tvory, Tom 1. Za redaktsiyeyu O. Sycha.* (Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV, 2002). (in Ukrainian).

Bolyanovs'kyu, Andriy. *Ukrayins'ki viys'kovi formuvannya v armiy's'kykh sylakh Nimechchyny (1939–1945).* (L'viv, 2003). (in Ukrainian).

D-2. “Nash pohlyad na fakt utvorennya OUN (d)”, *Informator (OUN-b)*, № 1 (2005). (in Ukrainian).

Dz'obak Volodymyr, Il'yushyn, Ihor, Kas'yanov, Heorhiy, Kentiy Anatoliy. *Orhanizatsiya ukrayins'kykh natsionalistiv ta Ukrayins'ka instantsiyina armiya.* Kyiv: Naukova dumka, 2005. (in Ukrainian).

Kosyk, Volodymyr. *Pravda istoriyi. Roky okupatsiyi Ukrainy 1939–1944 (Zbirnyk statey)*. (Kyiv: Ukrayins'ka vydavnycha spilka, 2008). (in Ukrainian).

Kosyk, Volodymyr. *Ukrayina i Nimechchyna u Druhiy svitoviy viyni*. (Paryzh, N'yu-York, L'viv: Naukovyy tovarystvo im. T. Shevchenka u L'vovi, 1993). (in Ukrainian).

Lenkavs'kyi, Stepan. *Ukrayins'kyi natsionalizm. Tvory. Tom 1. Za redaktsiyeyu O. Sycha*. (Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV, 2002). (in Ukrainian).

Matviys'kyi, Mykola. "OUN v Ukraini 1990–2005: pidsumky rozbudovy orhanizatsiyoi struktury". *Format diyi OUN v umovakh suchasnoi ukrayins'koi suspil'stva. Materialy konferentsiyi*. Delyatyn, 18–19 lystopada 2006 r. (Ivano-Frankivs'k, 2006). (in Ukrainian).

"Mizhnarodna blahodiyina ustanova "Tsentri natsional'noho vidrozhennya im. Stepana Bandery", *Natsionalizm i hlobalizm u rozvytku natsional'nykh ekonomik: svitova ta vitchyznyana praktyka. Materialy naukovoyi konferentsiyi*. Dnipropetrovs'k, 25–26 travnya 2007 r., Nauk. red. O. M. Sych. Ivano-Frankivs'k: Misto NV, 2007. (in Ukrainian).

Mirchuk, Petro. *Narys istoriyi OUN. 1920–1939. Vydannya tretye, dopovnene*. (Kyiv: Ukrayins'ka vydavnycha spilka, 2007). (in Ukrainian).

Muravs'kyi, Volodymyr. "Peredmovna", *Konhresi ukrayins'kykh natsionalistiv 1929 r. Dokumenty ta materialy*: V. Muravs'kyi; NAN Ukrainy. LNB im. V. Stefanyka. (in Ukrainian).

Moskovs'ki vbyvti Bandery pered sudom. Zbirka materialiv po redaktsiyi Danyla Chaykovs'koho. Myunkhen: Ukrayins'ke vydavnytstvo, 1965. (in Ukrainian).

Panchenko, Volodymyr. "Banderivtsi", "mel'nykivtsi" ta "dviykari". OUN v Ukraini protyhom 1990-kh rr.", *Istorychna pravda*, data publikatsiyi 21 zhovtnya 2011, data perehlyadu 01 serpnya 2017. <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/10/21/59950>.

Sych, Oleksandr. "Istorychnyy rozvytok ukrayins'koho orhanizovanoho natsionalizmu", *Osnovy natsional'nosti. Kurs I*. Ivano-Frankivs'k: Instytut politychnoyi osvity VO "Svoboda", 2008. (in Ukrainian).

Sych, Oleksandr. "Referentura Pidzovets'kykh Spravakh – analitychnyy orhan Provodu Zakordonnykh Chastyn OUN", *Visnyku Prykarpats'koho universytetu. Politolohiya. Vyp. 1* (2006). (in Ukrainian).

Sych, Oleksandr. *U uryadi kamikadze*. (Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV, 2016). (in Ukrainian).

Sych, Oleksandr. "Stepan Lenkavs'kyi v istoriyi Orhanizatsiyi ukrayins'kykh natsionalistiv (1929–1977)". (Ph.D. diss, Natsional'nyy pedahohichnyy universytet im. M. P. Drahomanova, 2008). (in Ukrainian).

Shankovs'kyi, Lev. *Ukrayins'ka povstancha armiya v Istoriyi ukrayins'koho viys'ka. Druhe dopovnene vydannya*. (Kyiv: Panorama, 1991). (in Ukrainian).

Shypins'kyi, Vasyl'. *Ukrayins'kyi natsionalizm na Bukovyni v OUN 1929–1954*. (Paryzh, 1955). (in Ukrainian).

S'omyi Velykyy Zbir Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv (OUN), Materialy ta postanovy. B. m.: Vydannya Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv (OUN), 1988. (in Ukrainian).

Suta, Ivan. "Rozvytok natsionalistychnoho rukhu na suchasnomu etapi". *Banderivets'*, data publikatsiyi 21 lystopada 2012 r., Data perehlyadu 04 serpnya 2017 r. <http://banderivets.org.ua/rozvytok-natsionalistychnogo-ruhu-na-suchasnomu-etapi.html>. (in Ukrainian).

Tsentri doslidzhen' vyzvol'noho rukhu. (L'viv, 2006), 7. (in Ukrainian). Lenkavs'kyi, Stepan. *Ukrayins'kyi natsionalizm. Tvory. Tom 1. Za redaktsiyeyu O. Sycha*. (Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV, 2002). (in Ukrainian).

Vos'myy Velykyy Zbir Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv (OUN), Materialy ta postanovy. B. m.: Vydannya Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv (OUN), 1991. (in Ukrainian).